

Multikulturní edukace prostřednictvím literatury: Analýza a didaktická transpozice knihy *Rajčatáci a Banáni*

Milan Mašát

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, katedra českého jazyka a literatury

Abstrakt: Cílem studie je analyzovat potenciál knihy *Rajčatáci a Banáni* (2023) pro využití ve výchovně-vzdělávací praxi na druhém stupni základních škol, a to především v oblasti průřezových témat, čtenářské a multikulturní výchovy. Text je vnímán jako multimodální výukový prostředek s vysokou estetickou i pedagogickou hodnotou. Strukturace výkladu vychází z kvalitativní metodologie, konkrétně z deskriptivní a interpretační analýzy narativu, postav a jazykových i vizuálních prostředků. Zvláštní pozornost je věnována kulturním kontrastům, obrazům jinakosti, stereotypům a jejich možnému didaktickému uchopení. Na základě interpretace je navržena didaktická transpozice s konkrétními vzdělávacími aktivitami a přesahy do mezipředmětových vztahů. Zjištění ukazují, že kniha vhodně tematizuje kulturní diverzitu, podporuje rozvoj kulturní empatie, tvořivosti a kritického myšlení. Dílo zároveň překračuje hranice tradiční literatury pro děti a umožňuje široké využití v rámci projektového vyučování. Závěrem studie se vyjadřujeme pro zařazení této knihy do pedagogické praxe jako nástroje k podpoře kulturní citlivosti, estetické vnímavosti a mezikulturního dialogu. Kniha propojuje literární tvorbu s cíli inkluzivního vzdělávání.

Klíčová slova: multikulturní výchova; didaktická transpozice; literatura pro děti a mládež; čtenářská gramotnost; průřezová témata

Multicultural Education through Literature: Analysis and Didactic Transposition of the book *Rajčatáci a Banáni*

Abstract: The aim of the study is to analyse the potential of the book *Rajčatáci a Banáni* (2023) for use in educational practice at the second level of primary schools, especially in the field of cross-curricular topics, reading and multicultural education. The text is perceived as a multimodal teaching tool with high aesthetic and pedagogical value. The structure of the interpretation is based on a qualitative methodology, specifically on a descriptive and interpretive analysis of the narrative, characters and linguistic and visual devices. Special attention is paid to cultural contrasts, images of otherness, stereotypes and their possible didactic grasp. Based on the interpretation, didactic transposition is proposed with specific educational activities and overlaps into cross-curricular relations. The findings show that the book appropriately thematizes cultural diversity, promoting the development of cultural empathy, creativity and critical thinking. The work also goes beyond traditional children's literature and allows for a wide use in project-based learning. We conclude the study by arguing for the inclusion of this book in pedagogical practice as a tool to promote cultural sensitivity, aesthetic sensitivity and intercultural dialogue. The book links literary production with the goals of inclusive education.

Keywords: multicultural education; didactic transposition; children's and young adult literature; reading literacy; cross-curricular themes

Hlavním cílem příspěvku je poukázat na možnosti pedagogického uplatnění knihy *Rajčatáci a Banáni* (2023) ve výchovně-vzdělávací praxi na druhém stupni základních škol. Důraz je kladen zejména na oblast průřezových témat, rozvoj čtenářské gramotnosti a implementaci multikulturní výchovy v souladu se současnými kurikulárními dokumenty a požadavky inkluzivního vzdělávání. Kniha je v tomto kontextu chápána nikoli pouze jako literární text, ale jako komplexní multimodální výukový prostředek, který umožňuje rozvíjet jazykové, estetické i sociálně-emoční kompetence žáků. Příspěvek se zaměřuje na to, jak lze specifická témata a formální kvality díla – včetně stylizace jazyka, symboliky, výtvarné složky a intermediálních prvků – didakticky transponovat a využít v konkrétních edukačních situacích.

Zvláštní pozornost je věnována možnostem využití příslušné knihy jako nástroje k podpoře kulturní senzitivity, empatie a kritického myšlení v prostředí kulturně různorodé třídy. Studie usiluje o propojení literárněvědné analýzy s pedagogickou aplikací a nabízí praktické návrhy, jak s tímto titulem pracovat ve výuce českého jazyka a literatury, občanské výchovy, dramatické výchovy a dalších souvisejících oblastí.

Příspěvek je koncipován jako případová studie zaměřená na didaktickou interpretaci konkrétního literárního díla pro děti (*Rajčatáci a Banáni*, 2023) v kontextu multikulturní a čtenářské výchovy. V metodologickém rámci vycházíme z konceptu didaktické transpozice, který umožňuje zkoumat způsoby, jimiž je odborný, umělecký nebo společenský obsah převáděn do podoby srozumitelné a didakticky uchopitelné pro žáky základních škol (Chevallard & Bosch, 2020). Tento přístup umožňuje nejen analyzovat významové roviny díla, ale i navrhnout jeho využití v souladu s kurikulárními cíli a očekávanými výstupy vzdělávání.

Volba knihy *Rajčatáci a Banáni* jako předmětu odborné analýzy a didaktického uplatnění vychází z několika klíčových důvodů, které se týkají jejího tematického, estetického i pedagogického potenciálu:

- **Aktuálnost témat:** Příběh zasazený do polarizovaného světa dvou komunit – *Rajčatáků* a *Banánů* – zrcadlí klíčová společenská témata, jako jsou předsudky, xenofobie, mocenské manipulace a vykořisťování. Tato problematika je srozumitelně přiblížena žákům staršího školního věku a vytváří přirozený most k občanskému vzdělávání.
- **Interdisciplinární potenciál:** Dílo umožňuje propojení literární výchovy s etickou, občanskou i ekologickou dimenzí vzdělávání. Může sloužit jako východisko pro projektové vyučování nebo tematické bloky, kde se literatura nestává izolovaným předmětem, ale součástí širšího pedagogického působení.
- **Estetická a jazyková kvalita:** Kniha vyniká nejen originálním jazykem a stylizací, ale i výtvarným doprovodem, který podněcuje vizuální gramotnost a tvůrčí interpretaci. Žáci tak mohou analyzovat nejen obsah, ale i formu a estetické prostředky, což přispívá k rozvoji hlubší čtenářské recepce.

Kombinace aktuálnosti, literární hodnoty a pedagogického potenciálu činí z *Rajčatáků a Banánů* výjimečný titul, který si zaslouží pozornost nejen vyučujících, ale i

širší pedagogické obce. Příspěvek proto usiluje o představení konkrétních metodických přístupů a edukačních aktivit, které mohou podpořit jeho efektivní využití ve školní praxi.

Kniha *Rajčatáci a Banáni* (2023) je považován za cenný vzdělávací zdroj pro základní školy, zejména při podpoře průřezových témat, čtení a multikulturní výchovy. To je v souladu se širšími vzdělávacími cíli nastíněnými v literatuře o multikulturním vzdělávání, které zdůrazňují důležitost porozumění a oceňování kulturní rozmanitosti pro podporu sociálních dovedností a empatie mezi studenty (Eka Saputra, 2024). Umístění knihy v polarizovaném světě dvou komunit odráží společenská témata, jako jsou předsudky a xenofobie, poskytuje přirozený most k občanské výchově a povzbuzuje studenty, aby se těmito otázkami kriticky zabývali (Adili & Xhambazi, 2022). Interdisciplinární potenciál této publikace umožňuje její integraci do různých vzdělávacích situací, včetně etické, občanské a ekologické výchovy, čímž podporuje projektové učení a tematické bloky, které spojují literaturu se širšími pedagogickými aktivitami (Lee, 2022). Kromě toho estetické a jazykové kvality knihy spolu s jejím uměleckým doprovodem zvyšují vizuální gramotnost a tvůrčí interpretaci a povzbuzují studenty k analýze obsahu i formy, což je zásadní pro rozvoj hlubší čtení (Louie, 2006). Integrace multikulturní literatury je nezbytná ve třídách, aby odrážela různorodé kulturní a jazykové prostředí studentů, a tím podporovala kulturní kompetence a sociální spravedlnost (Lee, 2022).

Cílem příspěvku je představit konkrétní metodologické přístupy a vzdělávací aktivity, které využívají potenciál knihy, v souladu s hlavními principy výuky multikulturní literatury, jako je porozumění perspektivám postav a kritika kulturních portrétů. Tímto způsobem mohou *Rajčatáci a Banáni* sloužit jako cenný nástroj v multikulturním vzdělávání a mohou pomáhat studentům rozvíjet kritické myšlení a respekt k různým perspektivám (Smoter & Smoter, 2017).

1 Děj knihy *Rajčatáci a Banáni*

Příběh knihy *Rajčatáci a Banáni* (2023) sleduje čtveřici dětských protagonistů – Káje, Metéte, Káju a Zrze – kteří si říkají *Strážci ráje* a tráví společný čas v přírodním prostředí zahrad kolem řeky Svratky v městské části Brno-Jundrov. Prostřednictvím každodenních dětských dobrodružství se učí vnímat svět kolem sebe pomocí slov, zvuků, gest i pohybu – fenoménů, které ve svém jazyce nazývají „kouzelnými slovy“. Jejich vnímání obohacuje také postava kocoura Felínyho, který se pohybuje na hranici mezi realitou a fantazií.

Ústřední dějová linie se rozvíjí kolem chystaného střetu s konkurenční partou *Banánů*, která reprezentuje jiný, technicistní a popkulturní životní styl – její členové rapují, natáčejí videa a vyznávají estetiky „cool“ kultury. Konfrontace obou skupin vyvrcholí v soutěži o nejlepší veřejné vystoupení. Tento konflikt však nevede k násilnému vyústění, nýbrž funguje jako prostor pro rozvoj spolupráce, kreativity a hledání vlastní identity. Autorem knihy je výtvarník, performer a básník Petr Váša, který do příběhu organicky začleňuje principy svého tzv. fyzického básnictví – originální formy performativního projevu kombinujícího verbální jazyk, tělesný pohyb, rytmus a zvukovou stylizaci. Kniha tím překračuje tradiční rámec prózy pro děti a představuje intermediální umělecký projekt, který rozvíjí multisenzorické vnímání a podporuje estetickou i výrazovou tvořivost čtenářů.

Didaktický potenciál knihy je umocněn jejím multimodálním rozšířením: součástí publikace je playlist na platformě *Spotify* sestavený z autorských písní kapely *Ty Syčáci* a hlasových skladeb interpretovaných dětským sborem. Tato audiovizuální rovina nabízí učitelům možnosti zapojení hudby, rytmizace a dramatizace nejenom do literární výchovy.

Knih *Rajčatáci a Banáni* byla odbornou veřejností oceněna v literární i výtvarné části nominací na *Zlatou stuhu 2024* a získala titul *Nejkrásnější česká kniha roku 2023* v kategorii pro děti a mládež. Autor při psaní vycházel ze svých dětských zážitků, vzpomínek na dceru, přátele i přírodu Vysočiny, což příběhu dodává autenticitu a poetický rozměr zakořeněný v konkrétním místním kontextu.

2 Multikulturní výchova v současném kurikulu základní školy

České kurikulum zahrnuje multikulturní vzdělávání jako průřezové téma s důrazem na integraci rozmanitých kulturních perspektiv a zkušeností do obecného kurikula. Tento přístup je navržen tak, aby podporoval mezikulturní kompetence a porozumění mezi studenty a připravil je na efektivní fungování v multikulturní společnosti. Školy v České republice využívají různé strategie pro implementaci multikulturního vzdělávání, včetně spolupráce s neziskovými organizacemi a rozvoje vlastních vzdělávacích programů na podporu kulturní inkluze. Cílem kurikula je zpochybnit tradiční struktury znalostí integrací zkušeností historicky marginalizovaných skupin, čímž podporuje rovnost ve vzdělávání a umožňuje studentům zapojit se do kritického myšlení a sociální akce (Chu, 2022). Praktické přístupy, jako je vyprávění příběhů, využití mezikulturní historie a nenásilná komunikace, se používají k rozvoji mezikulturních kompetencí mezi studenty (Smoter & Smoter, 2017).

Kurikulum navíc zdůrazňuje důležitost kulturně citlivé výuky, která zahrnuje přizpůsobení výukových metod tak, aby vyhovovaly různým vzdělávacím potřebám studentů z různých kulturních zázemí (Kalu & Kurowski, 2021). To zahrnuje použití různých materiálů a vzdělávacích aktivit, aby bylo zajištěno, že výuka bude smysluplná a relevantní pro všechny studenty (Chu, 2022). Rozvoj multikulturního kurikula také zahrnuje řešení problémů, jako je kulturní odpor a potřeba odborné přípravy učitelů k účinnému provádění těchto vzdělávacích strategií (Sumilat & Tuwaidan, 2024). Celkově se české základní školní osnovy postupně přizpůsobují požadavkům multikulturní společnosti tím, že začleňují různorodé kulturní perspektivy a podporují inkluzivní vzdělávací prostředí (Kalu & Kurowski, 2021).

Jednou z hlavních výhod implementace multikulturní výchovy v českých školách je podpora kulturního povědomí, empatie a respektu mezi studenty, což může zvýšit rozmanitost a začlenění do prostředí třídy (Naz, Afzal, & Khan, 2023). Multikulturní vzdělávání podporuje kritické myšlení, řešení problémů a schopnost ocenit různé kultury, víry a jazyky, čímž připravuje studenty na multikulturní, globální společnost (Chu, 2022). Přispívá také k budování tolerantní a inkluzivní generace integrací různých perspektiv do učebních osnov, což může snížit stereotypy a podpořit sociální a emoční vývoj.

Multikulturní vzdělávání může navíc studentům umožnit budovat transformační znalosti a zapojit se do občanské akce pro sociální zlepšení (Chu, 2022). S implementací multikulturního vzdělávání však existují značné výzvy. Učitelé se často cítí nepřipraveni zvládnout různé učebny a postrádají potřebné zdroje a školení k efektivní integraci multikulturního vzdělávání (Naz, Afzal, & Khan, 2023). Kromě toho existuje odpor ze

strany tradičních vzdělávacích struktur, omezené zastoupení ve vzdělávacích materiálech a výzvy související s přetížením a standardizací osnov (Basnet, 2024). Někteří studenti a pedagogové mohou považovat diskuse o citlivých tématech za nepříjemné, což může bránit účinnosti multikulturního vzdělávání (Naz, Afzal, & Khan, 2023). Potřeba komplexní organizační restrukturalizace a přepracování kurikula ve směru přizpůsobení multikulturnímu vzdělávání může být pro školy skličující (Chen, 2024). Navzdory těmto výzvám je potenciální přínos podpory inkluzivního a kulturně citlivého vzdělávacího prostředí pro české školy užitečným úsilím za předpokladu, že pedagogům bude poskytnuta odpovídající podpora a zdroje (Todor, 2015).

3 Multikulturalita v současné literatuře pro děti a mládež

Multikulturalita v současné literatuře pro děti a mládež je mnohostranný a vyvíjející se obor, který hraje klíčovou roli při formování chápání kulturní rozmanitosti a sociální dynamiky mladými čtenáři. Tento žánr literatury není jen odrazem multikulturních společností, ve kterých se vyrábí, ale také nástrojem vzdělávání a sociálních změn. Jeho cílem je seznámit mladé čtenáře s různými kulturními zkušenostmi a perspektivami, čímž podpoří inkluzivitu a empatii. Podle Kodriće (2019) je literatura pro děti a mládež klíčová v kulturních studiích kvůli jejímu potenciálu ovlivňovat mysl v kritických vývojových fázích a podporovat širší porozumění životu a světu. Alvarado & Walker (2015) zdůrazňují kontroverze kolem multikulturní literatury a berou na vědomí výzvy při definování a kategorizaci takových děl, jakož i jejich roli při rozšiřování vzdělávacích osnov tak, aby zahrnovaly různorodé kulturní příběhy mimo dominantní „bílou kulturu“. Ongova (2022) analýza multikulturní dětské literatury odhaluje její potenciál zpochybnit kulturní hegemonii tím, že představuje příběhy, které zahrnují otázky sociální spravedlnosti a rovnosti, a poskytuje tak mladým čtenářům pohled na různé kulturní zážitky. Baseio & Cunha (2014) diskutují o tom, jak globalizace zesiluje kulturní interakce, což vede k napětí a vyjednávání, které se odráží v literatuře pro mládež, která často zpochybňuje hegemonické diskurzy a podporuje vnímání více identit. Cai (2002) zdůrazňuje, že vzestup multikulturní literatury je politickým hnutím zaměřeným na získání prostoru pro marginalizované skupiny a zdůrazňuje odpor, kterému čelí konzervativní čtvrtina. Smith (1993) zaznamenává pokrok dosažený v uznávání multikulturních úspěchů v dětské literatuře a zároveň uznává oblasti vyžadující další rozvoj. Dudek & Ommundsen (2007) tvrdí, že dětská literatura významně ovlivňuje kulturní gramotnost a sociální vztahy, protože seznamuje mladé čtenáře s multikulturními otázkami, jako je migrace a kulturní vyjednávání. Studie Chovancové (2015) porovnává různé akademické pohledy na multikulturní literaturu, odhaluje různé koncepce kulturních rozdílů a intervenčních strategií. Bani-Khair a kol. (2022) zdůrazňují důležitost oslavy kulturního pluralismu v dětské literatuře, což přispívá k rozvoji vzdělávání a obohacení učebních osnov. Jalongo (1997) poskytuje pedagogům zdroje k integraci multikulturní literatury do výuky a zdůrazňuje její roli při podpoře kulturního povědomí a porozumění.

4 Metodologie

4.1 Výzkumný rámec

Cílem této studie je na základě interpretace knihy *Rajčatáci a Banáni* (2023) identifikovat a popsat její potenciál pro využití v rámci multikulturní výchovy na druhém stupni základních škol. Výzkum je koncipován jako kvalitativní textová analýza, která sleduje, jakými prostředky a motivy dané dílo tematizuje kulturní rozdíly, identitu, předsudky a dialog mezi odlišnými skupinami, a jak lze tyto aspekty didakticky uchopit ve školní praxi.

4.2 Výzkumné otázky

Studie je vedena následujícími výzkumnými otázkami:

1. Jaké tematické a narativní strategie knihy *Rajčatáci a Banáni* podporují rozvoj kulturní senzitivity a mezikulturního porozumění u žáků?
2. Jakými jazykovými, stylistickými a výtvarnými prostředky je vyjádřena diference mezi skupinami (*Rajčatáci* × *Banáni*) a jak ji lze využít pro reflexi témat jako jsou předsudky, stereotypy nebo kulturní konflikt?
3. Jaké konkrétní pedagogické přístupy a výukové aktivity lze na základě této literární analýzy navrhnout pro práci s textem v rámci multikulturní výchovy?

4.3 Výzkumná metoda

Východiskem výzkumu je hloubková literárněvědná analýza textu, která je koncipována na pomezí naratologického čtení, kulturní analýzy a didaktické transpozice. V rámci této strategie byly sledovány:

- tematické osy a motivy (přátelství, jinakost, rivalita, dialog, porozumění),
- konstrukce postav a jejich kulturní identity,
- jazyková stylizace obou komunit,
- výtvarná složka a multimodální prvky (např. hudební playlist jako nástroj intertextu),
- symbolika a alegorické vrstvy příběhu.

Zvláštní pozornost byla věnována způsobu, jakým text tematizuje rozdíl a střet mezi skupinami, a jak lze tyto aspekty převést do pedagogických cílů – zejména v oblasti multikulturní a občanské výchovy, čtenářské gramotnosti a dramatické výchovy.

4.4 Postup analýzy

Analýza probíhala ve třech navazujících krocích:

1. Deskriptivní analýza – systematické zachycení struktury příběhu, výstavby postav, dějové dynamiky a významových rovin (včetně jazykové a vizuální složky).

2. Interpretace kulturních a multikulturních aspektů – identifikace kulturních kontrastů, stereotypních vzorců, kulturních narážek a jejich možného pedagogického uchopení.
3. Didaktická transpozice – návrh možných způsobů využití textu ve výuce, formulace vzdělávacích cílů, návrh konkrétních výukových aktivit a průřezových propojení (např. s občanskou výchovou, výtvarnou a hudební výchovou, dramatikou, mediální výchovou apod.).

4.5 Teoretické ukotvení

Studie je zasazena do rámce současné teorie multikulturní výchovy a literární výchovy. Využívá koncepty kulturní senzitivity, čtenářství a interpretačně založené výuky (Louie, 2006; Lee, 2022; Rosario-Ramos & Nieto, 2012). Při analýze byly zohledněny také principy využití literatury pro děti a mládež jako nástroje pro rozvoj hodnot, identity a kulturní empatie (Cai, 2002; Ongová, 2022; Jalongo, 1997).

5 Interpretace knihy *Rajčatáci a Banáni*

5.1 Deskriptivní analýza

I. Struktura příběhu a dějová dynamika

Příběh se odehrává v konkrétním lokalizovaném prostředí – v zahradách a u řeky Svratky v Brně-Jundrově, což poskytuje realistický, zároveň však lyrizovaný rámec. Děj je vystavěn lineárně, s narůstajícím napětím kolem přípravy veřejného vystoupení dvou dětských skupin – *Strážců ráje* a *Banánů*. Zápletka nesměruje ke konfrontaci jako konfliktu, ale ke konkurenci, která se transformuje v prostor tvořivé spolupráce, identity a komunikace.

II. Výstavba postav

Dětské postavy jsou charakterizovány jako běžní, přirozeně zvědaví a tvořiví jedinci, kteří nejsou schematicky rozděleni na „dobré“ a „zlé“. Skupina *Strážců ráje* reprezentuje přístup zakotvený v přírodě, slovní hře, intuici a neverbální komunikaci („kouzelná slova“). Oproti tomu *Banáni* vyznávají stylizovanou městskou estetiku, technologické prostředky (rap, video, cool identita). Obě skupiny přinášejí legitimní a hodnotné perspektivy.

III. Jazyková a vizuální složka

Jazyk textu je výrazně stylizovaný: pracuje s poezií, zvukomalbou, rytmem a fonetickou hravostí. Váša využívá principů svého „fyzického básnictví“, takže text je určen nejen k četbě, ale i k přednesu a dramatizaci. Výtvarná složka Magdaleny Rutové dotváří imaginativní svět příběhu formou ambientních, vrstvených ilustrací, které spojují realitu s fantazií. Vizuální styl podporuje interpretaci a umožňuje analýzu významových vrstev.

5.2 Interpretace kulturních a multikulturních aspektů

I. Kulturní kontrasty a stereotypní vzorce

Příběh tematizuje kulturní kontrast mezi dvěma skupinami dětí – *Rajčatáky* a *Banány*. Tyto skupiny lze interpretovat jako symbolické reprezentace různých kulturních identit: přírodní vs. technologická, introvertní vs. expresivní, lokální vs. globální. I přes určité stereotypizující znaky (např. „cool Banáni“) není narativ moralistický – obě skupiny jsou ukázány jako komplexní, schopné spolupráce a respektu. Kulturní difference nejsou důvodem k rozdělení, ale k dialogu.

II. Kulturní narážky a pedagogický potenciál

V příběhu lze identifikovat implicitní kulturní odkazy – např. na lokální krajinu, alternativní formy umění (slam poetry, voiceband, výtvarné performance) i na kulturní spotřební znaky (rap, klipy, slang). Tento mix odkazů podporuje mediální gramotnost, kulturní vědomí i kritickou reflexi estetických norem. Vztah mezi *Rajčatáky* a *Banány* lze využít pro diskusi o stereotypech, předsudcích, skupinové identitě a potřebě mezikulturního porozumění.

5.3 Didaktická transpozice

I. Vzdělávací cíle

Na základě analýzy lze formulovat následující cíle:

- rozvíjet čtenářskou a interpretační gramotnost žáků (včetně práce s multimodálním textem),
- podporovat empatii, mezikulturní kompetence a respekt k odlišnosti,
- propojit literární výchovu s občanskou, mediální, výtvarnou a hudební složkou kurikula,
- vést žáky k tvořivému sebevyjádření prostřednictvím literárních, dramatických a hudebních forem.

Tabulka 1: Návrh výukových aktivit

Aktivita	Popis	Vzdělávací oblast/průřezové téma
Role-play setkání Rajčat'áků a Banánů	Žáci zinscenují setkání obou skupin v nové situaci a reflektují jejich hodnoty.	Občanská výchova, dramatická výchova
Hlasová a rytmická dílna	Práce s hlasem, rytmem a zvukem podle vzoru „fyzického básnictví“ – tvorba performativní básně.	Hudební výchova, čtenářská gramotnost
Portrét mé skupiny	Žáci tvoří fiktivní skupinu s vlastní estetikou a hodnotami, které vizuálně a slovně prezentují.	Výtvarná výchova, mediální výchova
Debate: Co je „cool“?	Kritická reflexe kulturních vzorů, trendů, vlivu sociálních sítí na identitu.	Mediální výchova, občanská výchova
Textová dílna: Kouzelná slova	Žáci tvoří vlastní seznamy „kouzelných slov“ a krátké příběhy založené na smyslovém vnímání.	Český jazyk a literatura, jazyková výchova

II. Průřezová propojení

- Multikulturní výchova: respekt k jinakosti, kulturní identita, porozumění kulturním rozdílům.
- Čtenářská gramotnost: práce s moderním textem, interpretace, tvorba, dramatizace.
- Mediální výchova: kritické zhodnocení popkultury, rapu, videa, vlivu trendů.
- Občanská výchova: stereotypy, skupinová identita, spolupráce, demokracie.
- Výtvarná a hudební výchova: využití multimediálních prostředků k vyjádření porozumění textu.

Jednou z možných forem využití textu ve výuce je tvorba hlasového pásma (voicebandu) na základě vybraných pasáží, které kombinují poezii, rytmus a pohyb (např. kapitola o „kouzelných slovech“ nebo závěrečné vystoupení obou part). Žáci mohou společně vytvářet scénář, pracovat s rytmiizací jazyka a vyjádřením emocí skrze hlas a tělo, čímž se rozvíjí nejen estetické, ale i sociální a komunikační kompetence.

Další možností je reflexivní psaní na otázku: „Jaká jsou má kouzelná slova a jak je mohu využít pro změnu okolí?“ Aktivita podněcuje vnitřní sebereflexi, jazykový projev i propojení textu se zkušeností žáka.

Obě aktivity lze zařadit do tematického bloku spojujícího literární, dramatickou, výtvarnou i občanskou výchovu.

5.4 Propojení multikulturní a literární výchovy na základě knihy *Rajčat'áci a Banáni*

Teoretické východisko

Multikulturní výchova a literární výchova jsou dvě oblasti, které lze v rámci současného kurikula efektivně integrovat. Multikulturní výchova směřuje k rozvoji mezikulturních kompetencí, porozumění kulturní rozmanitosti a reflexi stereotypů, zatímco literární výchova rozvíjí čtenářskou gramotnost, estetickou citlivost a schopnost interpretace literárního textu. Obě oblasti sdílejí klíčový cíl: formování otevřeného, reflektivního a hodnotově ukotveného jedince. Díky narativní povaze literatury je v ní možné tematizovat kulturní odlišnost, identitu, mocenské vztahy, marginalizaci i solidaritu. Multikulturní literatura pro děti a mládež je specifickým subžánrem, který zároveň poskytuje kognitivní i emocionální zkušenost – umožňuje čtenáři vcítit se do jiných kulturních perspektiv a zároveň reflektovat vlastní identitu (Louie, 2006; Ongová, 2022).

5.5 Kniha *Rajčat'áci a Banáni* jako most mezi oběma oblastmi

Kulturní opozice jako výchozí bod

V knize *Rajčat'áci a Banáni* je přítomna symbolická binární opozice dvou skupin – „přírodní“ a „technologické“, „tradiční“ a „trendové“, „tiché“ a „hlasité“. Tato opozice však není vedena antagonismem, ale napětím, které se přetváří ve spolupráci. Literárně to představuje model kulturní diverzity, která neznamenaá střet, ale potenciál k dialogu a vzájemnému obohacení. Multikulturní výchova zde nachází výchozí motivy: předsudky, hledání vlastní identity, komunikaci napříč „kulturními světy“ a kritickou reflexi vztahu k jiným. Literární výchova poskytuje prostředky, jak tyto motivy pojmenovat, analyzovat a interpretovat.

Postavy a čtenářská identifikace

Postavy z obou skupin nejsou karikaturami, ale dětskými aktéry s rozdílnými způsoby vyjadřování, estetiky a životního stylu. Jejich jazyk, gesta, styl oblékání, hudba i hodnoty (např. spiritualita vs. popularita) umožňují žákům vnímat kulturní diverzitu v jemných odstínech, nikoli černobíle. Právě prostřednictvím čtenářské identifikace (včetně případné vnitřní distance) lze dosáhnout hlubšího porozumění jinakosti jako pozitivní hodnoty.

Jazyková a vizuální složka jako kulturní stopa

Text pracuje s jazykem, který není neutrální: „kouzelná slova“, pohyb, rytmus, ticho – to vše jsou prostředky kulturní identity *Rajčat'áků*. Naproti tomu *Banáni* pracují s jazykem médií, zvukem, performativitou, digitální estetikou. Tento multimodální jazyk lze pedagogicky interpretovat jako projev kulturní příslušnosti a jako prostor k dialogu. Ilustrace rozvíjejí vizuální metafory a umožňují také analýzu kulturních symbolů a jejich významu.

5.6 Didaktické implikace

Literární výchova obohacená o multikulturní dimenzi

V rámci výuky literatury na 2. stupni základní školy lze tuto knihu využít k:

- Diskusi o kulturní identitě: Co definuje skupinu? Co ji činí jinou? Jak se chováme k těm, kdo jsou odlišní?
- Analýze jazykových registrů: Jak mluví jednotlivé skupiny? Jaký vztah mají ke slovu, tichu, gestu?
- Práci s interpretací vizuálních prvků: Jak ilustrace dotvářejí svět příběhu? Jakou estetiku reprezentují?
- Kreativní tvorbě: Žáci mohou tvořit nové postavy, skupiny, dialogy – modelovat multikulturní situace ve fiktivním světě.

Multikulturní výchova obohacená o narativní rámec umožňuje:

- Modelovat reálné sociální situace prostřednictvím fikce (např. předsudky vůči neznámému, koexistence různých kulturních kódů).
- Reflektovat vlastní zkušenosti s jinakostí (např. skrze srovnání: „Ve které skupině bych byl já?“).
- Rozvíjet kulturní empatii: skrze příběh je možné si představit život někoho jiného, vstoupit do jeho role a porozumět mu.

Tabulka 2: Mezipředmětová propojení

Oblast	Možné téma	Forma výuky
Občanská výchova	Stereotypy, předsudky, skupinová identita	Diskuze, simulace, role-play
Mediální výchova	Reflexe vlivu médií na identitu (Banání jako mediálně založená skupina)	Analýza klipů, práce s reklamou
Hudební výchova	Rytmus, hlas, rap, voiceband	Tvorba písní, rytmizace textu
Výtvarná výchova	Vizuální ztvárnění skupin, symboly identity	Kresba, koláž, plakát
Dramatická výchova	Dramatizace scén, pohybové básnictví	Improvizace, recitace, scénky

Propojení literární a multikulturní výchovy na základě knihy *Rajčářáci a Banání* vytváří pedagogický prostor, který integruje kognitivní, emocionální i sociální roviny učení. Díky silnému narativnímu, jazykovému i vizuálnímu působení textu lze žákům zprostředkovat hodnoty porozumění, otevřenosti a kulturní empatie, a to nikoli direktivní výukou, ale žitou zkušeností prostřednictvím příběhu. Využití knihy podporuje, jak individuální růst žáků, tak formování demokratické a inkluzivní školní kultury.

6 Analýza vybraných citací a jejich multikulturní a pedagogický potenciál

Níže uvedené citace byly vybrány jako reprezentativní momenty knihy *Rajčatáci a Banáni* (2023), které tematizují klíčové motivy spojené s kulturní identitou, jinakostí, meziskupinovou komunikací a kreativitou. Jejich rozbor odpovídá na výzkumné otázky směřující k identifikaci narativních a jazykových strategií, které podporují kulturní senzitivitu, a k návrhu jejich didaktické transpozice do výuky.

1. „... ano, žížaly, tak to vidíš, moc dobře to vidíš – čímpak asi? Třetíma očima!“ (Váša, 2023, s. 21)

Tato citace představuje koncept „třetích očí“ – symbolického vidění světa skrze imaginaci, intuici, nebo jiné formy vnímání než čistě racionální. V kontextu literární a multikulturní výchovy lze tuto repliku interpretovat jako výzvu k alternativnímu pohledu na realitu, otevřenému jinakosti a „neviditelným“ aspektům kulturního světa. V pedagogické rovině podněcuje žáky k rozvoji vnímavosti, empatie a otevřenosti vůči odlišným perspektivám.

2. „Všechny děti jsou Strážci ráje.“ (Váša, 2023, s. 24)

Tato věta funguje jako hodnotové motto celé knihy. Děti zde nejsou pasivními příjemci světa, ale jeho aktivními ochránci, tvůrci a interprety. „Ráj“ zde neznamená jen přírodu, ale také prostor hry, vztahů, významů a kulturní identity. Tento výrok je silným východiskem pro rozvoj kolektivní odpovědnosti, participace a tvořivosti v rámci školního kolektivu.

3. „A jestli se ti nebude líbit, co dělají Strážci ráje, najdi si svoje kouzelná slova a udělej si svou bandu...“ (Váša, 2023, s. 26)

Tento výrok podporuje tvořivou diverzitu a sebevyjádření. Nabádá děti, aby hledaly svůj vlastní jazyk, svůj vlastní kód – kulturní i hodnotový. V literární i multikulturní výchově se zde otevírá prostor pro reflexi identity, originality a tvořivého nesouhlasu, který není destruktivní, ale konstruktivní.

4. „Každý člověk má v sobě celý vesmír! Hvězdy, souhvězdí, planety, divokou planetu...“ (Váša, 2023, s. 93)

Tato citace je manifestem vnitřní hodnoty a komplexity každého jedince. V kontextu multikulturní výchovy představuje silné poselství o respektu k individualitě, identitě a důstojnosti člověka. Výrok lze využít jako východisko pro diskusi o tom, co vše v sobě lidé nosí – zkušenosti, kultury, příběhy.

5. „Ukázalo se, že děvčátko je tady na prázdninách u babičky, kterou má ve skříni kostlivce. Nebo možná víc kostlivců ve více skříních.“ (Váša, 2023, s. 134)

Výrok využívá známé idiomatické spojení „kostlivec ve skřini“ pro temné, tabuizované nebo nevyřčené příběhy v rodinné či kulturní historii. Z hlediska multikulturní výchovy lze tento motiv uchopit jako podnět k práci s předsudky, mlčením, historickými břemeny a kulturním dědictvím. Citace zároveň tematizuje mezigenerační zkušenost.

6. „...uměle inteligentního uměleckého robota, co bude skládat písničky, které se budou líbit úplně každému! Nebude se dát nic dělat, každý je bude chtít a muset mít rád a nakupovat.“ (Váša, 2023, s. 183)

Tato ironizující pasáž tematizuje homogenizaci vkusu, konzum a technologické zásahy do kultury. Je cenným výchozím bodem pro mediální a kulturní reflexi – kdo a co určuje, co je hodnotné? Jak vzniká trend? Co je autentické? Citace podporuje kritickou mediální gramotnost a reflexi kulturní hegemonie.

7. „Dva Romové, jeden hodně velký a kulatější, druhý menší a jako tyčka. Plus krásná, trochu exotická slečna. A pár kluků, kteří by mohli být odkudkoliv.“ (Váša, 2023, s. 159)

Tato scéna popisuje kulturně a etnicky pestrskou skupinu účinkujících. Přestože text využívá jisté stereotypní formulace („exotická slečna“), ukazuje přijetí různorodosti jako přirozené součásti současného světa. Reakce postav je pozitivní, otevřená a neodsuzující.

Vybrané citace tematizují klíčové oblasti současné multikulturní edukace – identitu, jinakost, tvořivost, kulturní napětí, stereotypy i emancipaci. V kontextu literární výchovy nabízejí podněty k hluboké čtenářské práci, reflexi vlastních postojů a k imaginativní tvorbě. Všechny lze didakticky uchopit prostřednictvím kreativních, interpretačních a dramatických aktivit, které propojují slovo, obraz, pohyb i sociální dialog.

7 Diskuse

Výsledky analýzy knihy *Rajčatáci a Banáni* potvrzují, že současná literatura pro děti může sehrát zásadní roli v naplňování cílů multikulturní a literární výchovy. Text naplňuje potřeby obou oblastí tím, že prostřednictvím příběhu tematizuje kulturní odlišnosti, hledání identity, vztah k jinakosti a schopnost meziskupinové komunikace.

Významným aspektem je absence antagonistického rozdělení postav na „dobré“ a „zlé“. Místo toho autor nabízí model divergence, v němž rozdílné estetické a hodnotové přístupy vedou k dialogu a spolupráci. Tento motiv odpovídá potřebě školního prostředí reflektovat kulturní rozmanitost nikoliv jako problém, ale jako výzvu a zdroj tvořivosti. Skutečnost, že děti reprezentující rozdílné „kulturní kódy“ se nakonec spojují v performativní akci, podtrhuje potenciál narativu pro budování kulturní empatie a inkluzivního myšlení.

Diskutované výukové aktivity ukazují, že literární text může být mostem k občanským, dramatickým, výtvarným i mediálním formám výuky. Koncept „kouzelných slov“ umožňuje například rozvíjet jazykové cítění, vnímání neverbální komunikace i tvořivý přístup k vyjadřování vlastní identity. Paralelně s tím ale otevírá prostor pro reflexi mocenských struktur, vlivu médií či stereotypizace, jak ukazuje ironická pasáž o „uměle inteligentním uměleckém robotovi“.

Vizuální a multimodální charakter knihy potvrzuje potřebu uvažovat o literární výchově v širších estetických souvislostech. Kombinace verbálního, vizuálního a zvukového sdělení je v souladu s potřebami digitální generace, zároveň však zůstává zakotvena v lokálním kulturním a přírodním kontextu. Tato rovnováha mezi globálním a lokálním je klíčová i pro výuku kulturní identity ve škole.

Studie zároveň odhalila limity současného kurikula, v němž tematizace multikulturalismu zůstává mnohdy deklarativní, nikoli implementační. Právě literatura může být jedním z prostředků, jak tato témata včlenit do výuky nikoli jako doplněk, ale jako organickou součást vzdělávacího procesu.

8 Závěr: Implikace pro pedagogickou praxi

Kniha *Rajčatáci a Banáni* představuje výjimečný vzdělávací materiál, který umožňuje komplexní rozvoj žákovských kompetencí – jazykových, čtenářských, občanských i kulturních. Využití této knihy ve výuce nabízí několik klíčových pedagogických implikací:

- Podpora kulturní empatie a respektu k jinakosti: Text umožňuje žákům vnímat kulturní diverzitu prostřednictvím příběhu, nikoli poučování. Nabízí narativní modely koexistence a vzájemného porozumění bez moralizace.
- Propojení s reálným kulturním světem žáků: Přítomnost současných kulturních kódů (rap, video, digitální estetika) vytváří styčný bod mezi školním světem a mimoškolní zkušeností žáků. Didaktické aktivity mohou tuto zkušenost reflektovat, kriticky uchopit a transformovat.
- Rozvoj multisenzorického učení a expresivních forem vyjadřování: Multimodální charakter knihy podporuje nejen čtenářskou gramotnost, ale také hudební, výtvarnou a dramatickou tvorbu. Učitelé mohou žáky vést k aktivnímu vyjadřování vlastních postojů, emocí a hodnot prostřednictvím umění.
- Vytváření bezpečného prostoru pro diskusi o identitě a stereotypech: Text a navržené aktivity podporují otevřenou reflexi kulturního napětí, předsudků a skupinové identity. Škola se tak může stát místem, kde je jinakost nejen tolerována, ale aktivně zkoumána a přijímána.
- Podpora mezipředmětových souvislostí: Literární text lze využít napříč předměty, což podporuje komplexní myšlení a integraci vědomostí. Přesahy do mediální, občanské, výtvarné či hudební výchovy mohou být přirozené, nikoli umělé.

Využití knihy *Rajčatáci a Banáni* ve vzdělávání není pouze otázkou literární analýzy, ale výzvou k budování inkluzivního, kreativního a hodnotově zakotveného školního prostředí. Jde o konkrétní nástroj, jak propojit narativní pedagogiku s cíli multikulturní výchovy a podpořit žáky v jejich cestě k porozumění sobě i druhým. Tento beletristický text rozvíjí klíčové kompetence žáků – komunikativní, sociální i občanské – a přispívá k naplnění průřezových témat, jako je multikulturní, mediální a environmentální výchova. Kniha tak představuje významný a inspirativní prostředek, který může pomoci učitelům realizovat výuku zaměřenou na empatii, kreativitu a kulturní citlivost v souladu s požadavky současného kurikula.

Poděkování

Tento článek vznikl v rámci řešení Malých inovačních grantů realizovaných na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého.

Literatura

Adili, B., & Xhambaz, G. (2023). Developing an Intercultural Curriculum – An Overview of the Possibilities of Its Application in Primary School's Daily Life. *Journal of Educational Sciences Theory and Practice*, 17(2), 23–27. <https://doi.org/10.46763/JESPT22172023a>.

Alvarado, P., & Walker, N. (2015). Multicultural Literature for Children and Young Adults: Reflections on Critical Issues. *Language Arts*, 92(3), 208.

Bani-Khair, M. B. a kol. (2022). The Value of Multiculturalism and Language in Children's Literature: A Critical Study. *World Journal of English Language*, 12(6), 315–319. <https://doi.org/10.5430/wjel.v12n6p315>.

Baseio, M. A., & da Cunha, M. Z. (2014). The Multiculturalism in Literature for Youth: Tensions, Negotiations and Resistances. *SOCIAL REVIEW: International Social Sciences Review / Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 3(1), 8. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8131302>.

Basnet, M. (2024). Cultural Diversity and Curriculum. *Panauti Journal*, 2(1), 1–9. <https://doi.org/10.3126/panauti.v2i1.66500>.

Cai, M. (2002). *Multicultural Literature for Children and Young Adults: Reflections on Critical Issues*. Westport: Praeger. <https://doi.org/10.5040/9798400688232>.

Chen, L. (2024). Implementation paths and development directions of multicultural education. *Applied & Educational Psychology*, 5(2024), 41–47. <http://dx.doi.org/10.23977/appep.2024.050407>.

Chevallard, Y., & Bosch, M. (2020). Didactic Transposition in Mathematics Education. In Lerman, S. (Ed.), *Encyclopedia of Mathematics Education* (s. 214–218). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15789-0_48.

Chovancová, L. (2015). Clashing conceptions of multicultural literature: the case of children's and youth literature. *Ocnos*, 2015(14), 28–41. https://doi.org/10.18239/ocnos_2015.14.03.

Chu, Y. (2022). Multicultural Curriculum. *Routledge Resources Online – Education*, online. <https://doi.org/10.4324/9781138609877-REE16-1>.

Dudek, D., & Ommundsen, W. (2007). Building Cultural Citizenship: Multiculturalism and Children's Literature. *Papers: Explorations into Children's Literature*, 17(2), 3. <https://www.questia.com/library/journal/1G1-178401334/building-cultural-citizenship-multiculturalism-and>.

Eka Saputra, E. (2024). Pengembangan Keterampilan Sosial Siswa Sekolah Dasar dalam Konteks Pendidikan Multikultural Pada Mata Pelajaran IPS: Indonesia. *Journal of Information System and Education Development*, 2(4), 47–50. <https://doi.org/10.62386/jised.v2i4.111>.

Elemam, M. S., & Saide, A. (2023). A Critical Perspective on Education across Cultural Differences. *Research in Education and Rehabilitation*, 6(2), 166–174. <https://doi.org/10.51558/2744-1555.2023.6.2.166>.

Jalongo, M. R. (1997). Multicultural Children's Literature: Resources for Teachers. *Early Childhood Education Journal*, 25(1997), 51–52. <https://doi.org/10.1023/A:1025638015892>.

Kalu, N. O., & Kurowski, M. (2021). Culturally Responsive Teaching for Learner Diversity in Czech Schools: A Literature Review. *European Journal of Education and Pedagogy*, 2(6), 106–110. <https://doi.org/10.24018/ejedu.2021.2.6.202>.

Kodrić, M. P. (2019). Multiculturalism and Interculturality in Literature for Children and Youth. *International Journal on Lifelong Education and Leadership*, 5(2), 20–24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijlel/issue/51154/620289>.

Lee, C. (2022). Using Multicultural Children's Literature to Leverage Student Cultural Competence and Promote Social. In Keengwe, J. (Ed.), *Handbook of Research on Social Justice and Equity in Education* (s. 223–241). Heshey: IGI Global Scientific Publishing. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-9567-1.ch011>.

Lee, S. a kol. (2023). The Global Institutionalization of Multicultural Education as an Academic Discourse. *Societies*, 13(8), 191. <https://doi.org/10.3390/soc13080191>.

Louie, B. Y. (2006). Guiding Principles for Teaching Multicultural Literature. *The Reading Teacher*, 59(5), 438–448. <https://doi.org/10.1598/RT.59.5.3>.

Naz, F. L., Afzal, A., & Khan, M. H. N. (2023). Challenges and Benefits of Multicultural Education for Promoting Equality in Diverse Classrooms. *Journal of Social Sciences Review*, 3(2), 511–522. <https://doi.org/10.54183/jssr.v3i2.291>.

Ong, P. A. L. (2022). Critical multiculturalism and countering cultural hegemony with children's literature. *Waikato Journal of Education*, 27(1), 51–65. <https://doi.org/10.15663/wje.v26i1.884>.

Rodiyana, R. a kol. (2022). Trends in Multicultural Education Publication Over a Four-Decade Period: A Bibliometric Review. *Al Ibtida: Jurnal Pendidikan Guru Mi*, 9(2), 335–354. <http://dx.doi.org/10.24235/al.ibtida.snj.v9i2.10254>.

Rosario-Ramos, E. M., & Nieto, S. (2012). The Encyclopedia of Applied Linguistics Literacy and Multicultural Education. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, online. <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0731>.

Schwartz, A. M. (2022). *Multicultural Education*. Routledge Resources Online – *Psychology in the Real World*, online. <https://doi.org/10.4324/9780367198459-REPRW186-1>.

Siping, R. (2010). 论多元文化教育的基本理念. *青海师范大学学报 (哲学社会科学版)*, 2010(5), 132–135. <https://doi.org/10.3969/j.issn.1000-5102.2010.05.029>.

Smith, K. P. (1993). The Multicultural Ethic and Connections to Literature for Children and Young Adults. *Library Trends*, 41(3), 340–353. <https://eric.ed.gov/?id=EJ485280>.

Smoter, B., & Smoter, K. (2017). (Nie)możliwości kształtowania kompetencji międzykulturowych u uczniów edukacji wczesnoszkolnej – w poszukiwaniu rozwiązań praktycznych. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 12(2(44)), 43–57. <https://doi.org/10.35765/eetp.2016.1244.03>.

Sumilat, J. M., & Tuwaidan, V. A. (2024). Perkembangan Kurikulum Multikultural di Sekolah Dasar: Menyongsong Tantangan Global. *Journal on Education*, 6(4), 22245–22253. <https://doi.org/10.31004/joe.v6i4.6335>.

Todor, I. (2015). Integrating multicultural education in pre-service teacher training courses. *Journal of Linguistic and Intercultural Education – JoLIE*, 8(2015), 213–224. <https://doi.org/10.29302/jolie.2015.8.14>.

Tongxian, Y., & Xueqin, Y. (2010). 人性视域下的多元文化教育研究. *铜仁学院学报*, 4(2010), 86–89. <https://doi.org/10.3969/j.issn.1673-9639.2010.04.023>.

Urbanová, P. (2012). *Multikulturní výchova a její realizace na 2. stupni základních škol*. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta. <https://theses.cz/id/ask9xq/>.

Váša, P. (2023). *Rajčatáci a Banáni*. Brno: Host.

Kontakt

Mgr. Milan Mašát, Ph.D., MBA, Ed.D.
Pedagogická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
e-mail: milan.masat@upol.cz